

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-704-712

УДК 347.92

Я. Ю. ЛИСЮК,
аспірант Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*
ORCID: 0009-0008-3490-1655

СИСТЕМА КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАКРІПЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню системи конституційних принципів цивільного судочинства. Дослідник виокремлює природно-правовий підхід до розуміння принципів, що у сфері цивільного процесу вже набуло відображення в концептах верховенства права та справедливого судового розгляду. Аргументується важливість формування нової правової культури, що відображає цінності прав і свобод людини та судових процедур їхнього захисту. Як один із можливих напрямів і критеріїв формування системи принципів, що розглядається, автор називає положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Аргументується, що необхідним є оновлення конституційних положень щодо правосуддя та перегляд і ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, яка містить багато в чому довільний, без належної наукової аргументації кількісний склад основних засад (принципів) цивільного судочинства.

Ключові слова: система, принципи, конституційні принципи цивільного судочинства, правосуддя, цивільне процесуальне право.

Lysiuk Yaroslav. The System of Constitutional Principles of Civil Proceedings: Issues of Theory and Practice of Enshrining

The article is devoted to the research of the system of constitutional principles of civil proceedings. The researcher distinguishes the natural law approach to understanding the principles, which in the field of civil procedure is already reflected in the concepts of the rule of law and justiciable proceedings. The author argues that it is important to form a new legal culture that reflects the values of human rights and freedoms and judicial procedures for their protection. As one of the possible directions and criteria for the formation of the system of principles in question, the author names the positions of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is argued that it is necessary to update the constitutional positions on justice and to revise Part 3 of Article 2 of the Code of Civil Procedure of Ukraine, which contains a largely open-ended, without proper scientific argumentation, quantitative composition of the basic principles of civil proceedings.

Key words: system, principles, constitutional principles of civil proceedings, justice, civil procedural law.

* **Lysiuk Yaroslav**, Postgraduate Student of Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine

Актуальність теми. Проблематика системи конституційних принципів цивільного судочинства має значну теоретико-прикладну цінність. У обґрунтуванні такого підходу – правова природа конституційних положень щодо правосуддя, які зумовлюють послідовний розвиток судових юрисдикцій і альтернативних форм захисту права, пошук такої системи основоположних засад організації судової влади та здійснення процесу, в основі яких – уявлення про належну судову процедуру та верховенство права як непорушні міжнародні стандарти правозастосовної діяльності та взаємовідносин між державою, суспільством та особистістю.

Огляд літератури. До дискусійних питань системи конституційних принципів цивільного судочинства у своїх дослідженнях звертались А. В. Андрушко, В. В. Бонтлаб, О. М. Волощенко, В. В. Городовенко, Н. Ю. Голубєва, М. П. Курило, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, Р. В. Міліціанов, В. Ю. Мамницький, О. В. Немировська, С. В. Нечипорук, Я. В. Нестор, М. П. Омельченко, Г. П. Тимченко, О. В. Рожнов, О. В. Шутенко, М. М. Ясинок та ін.

Постановка проблеми. Проведені наукові дослідження так і не вирішили головного проблемного питання, пов'язаного з обґрунтуванням критерію, який має бути покладений у основу формування такої системи. На сьогодні варто констатувати, що немає чітких і зрозумілих підстав побудови системи принципів цивільного судочинства. Навпаки, представлені системи цивільних процесуальних принципів ґрунтуються переважно на нормах Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), суб'єктивних авторських настановах та уподобаннях.

Мета і завдання дослідження полягає в аналізі поняття «система конституційних принципів цивільного судочинства», виявленні притаманних їй ознак, сучасних тенденцій розвитку.

Виклад основного матеріалу. Система – це категорія не юридичної науки. Значний внесок у розвиток уявлень про систему як явище та наукове поняття філософської науки, перші філософські трактування щодо форми можливої організації склалися, як відомо, ще в часи Античності та набули подальшого розвитку вже в епохи Відродження та Нового Часу, коли поряд із минулими науково-технічними революціями починає формуватися теорія (вчення) про системи у різних сферах людської діяльності¹.

Сьогодні теорія систем набула широкого розвитку. Зокрема, з точки зору одних вчених, система – це тільки такий комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємосприяння цих компонентів для отримання передбачуваного корисного результату. Деякі філософи, навпаки, системою називають лише безліч предметів разом зі зв'язками між предметами та між їхніми ознаками. Інші дослідники наголошують, що система є сутністю, яка в результаті взаємодії її частин може підтримувати своє існування та функціонувати як єдине ціле.

Окремі автори пропонують розглядати систему як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворює особливу єдність із середовищем².

На думку науковців, системі притаманні такі загальні ознаки: щось цілісне, відмінне від навколишнього середовища; цілісність має функціональний характер; систему можна диференціювати на кінцеву безліч взаємопов'язаних елементів, які мають цілком визначені властивості; окремі елементи взаємодіють задля загального призначення системи; властивості системи не зводяться до властивостей компонентів, що її утворюють; система знаходиться в інформаційній та енергетичній взаємодії з навколишнім середовищем; система змінює характер функціонування залежно від інформації про отримані результати; системи можуть мати властивості адаптивності³.

Ми поділяємо погляди на систему, що пропонуються. Проведені роботи з визначення сутнісних характеристик системи свідчать не тільки про складність предмета, що вивчається, а й про можливості його усебічного пізнання, тим самим збагачуючи наукове знання і формуючи необхідну основу для його використання в різних сферах, зокрема правової теорії та на практиці.

У розглядуваній площині значний дослідницький інтерес може становити порівняльно-правовий аналіз конституцій зарубіжних країн з метою визначення загального та відмінного в нормативному регулюванні та системі конституційних принципів цивільного судочинства. На думку дослідників, існує два підходи до конституційного закріплення принципів здійснення судочинства: інституційний (закріплення конституційних принципів здійснення судочинства в межах різних структурних підрозділів конституції, як у Грузії, Болгарії, Австрії, Бельгії, Швейцарії, Іспанії, США); консолідований (закріплення конституційних принципів здійснення судочинства на рівні окремого структурного підрозділу (статті) конституції, як в Україні, Сербії, Бразилії, Венесуелі, Перу⁴).

На нашу думку, конкретний перелік принципів залежить від безлічі причин, серед яких можна назвати історичні умови формування процесуальної системи тієї чи іншої держави, традиції в побудові нормативного матеріалу, положення процесуальної доктрини тощо. Питання системи принципів цивільного судочинства продовжують бути серед дискусійних.

О. М. Волощенко, аналізуючи питання наближення та удосконалення сфери цивільного судочинства до стандартів Європейського Союзу, зазначає, що система принципів цивільного процесуального права є комплексним взаємозалежним утворенням, для якого характерна властивість взаємного впливу змін, які можуть відбуватися стосовно одного елементу такої системи (принципу) і мати взаємообернене відбиття у структурі та дії інших елементів⁵.

В. В. Бонтлаб, основними напрямками розвитку сучасної системи принципів цивільного процесуального права вбачає такі, як: а) відповідність сучасному розвитку суспільства, держави і права; б) посилення ефективності, дієвості та прозорості реалізації права на судовий захист; в) сприяння ефективності та доступності правової допомоги; г) необхідність посилення меха-

нізмів представництва прав та інтересів окремих сторін цивільного процесу; д) забезпечення відкритості, публічності та змагальності сторін цивільного судочинства; е) забезпечення доступності процедур оскаржень рішень судів цивільної юрисдикції та їх вимог⁶.

Г. П. Тимченко систему принципів судочинства розглядає як об'єднання окремих принципів у одне ціле, що припускає різну кількість елементів, закріплених в процесуальному законодавстві і спрямованих на досягнення певних цілей судочинства. Автор зазначає, що важливим є виявлення реальних взаємозв'язків принципів, ступеня зумовленості й доповнюваності один одним, а також взаємозв'язок еволюції суспільних відносин і структури системи, співвідношення її елементів з іншими положеннями законодавства. Обґрунтовується, що система принципів судочинства повинна визначатися первісно тільки бажаною моделлю судочинства і відмічає можливість всебічного пізнання структури системи лише на стику різних знань. Це сприятиме виділенню об'єктивних факторів, появи і формуванню такої системи та її розвитку. До таких факторів автор відносить природу і сутність державного ладу, економічний і політичний стан держави, цінності і пріоритети, які склалися в суспільстві на сучасному етапі його розвитку, очікування й потреби цього суспільства в судовому захисті, судову практику, мету і завдання судочинства, історичні фактори, що зумовили характер судочинства, досягнення юридичної науки⁷.

В. А. Кройтор зазначає, що система принципів цивільного судочинства – це конкретно визначена стійка сукупність складових елементів власне принципів цивільного судочинства та відповідних підсистем (основоположних принципів цивільного судочинства та принципів цивільного судочинства, які підкреслюють особливості правосуддя в цивільних справах в Україні), що характеризується високим ступенем упорядкованості їх елементів, які перебувають у тісній взаємодії та взаємозумовленості⁸.

Короткий огляд сучасної доктрини цивільного процесу показує ступінь розробленості проблематики системи принципів. Правознавці акцентують увагу на єдності принципів, пошуку можливих взаємозв'язків і взаємодії принципів, пропонують їх різний кількісний склад, визначають тенденції реформування системи. Щоправда, Г. П. Тимченко застерігає, що для обґрунтування системи принципів необхідно виходити за рамки нормативного матеріалу та аналізувати правові явища, які, на перший погляд, лише побічно пов'язані з цивільним судочинством. І хоча висловлювані положення мають під собою певні підстави, вони, проте, не можуть стати визначальними для виявлення власне принципів цивільної процесуальної діяльності. Радше може йтися про гранично широку систему принципів цивільного процесуального права.

Однією з можливих причин такого становища варто вважати ту обставину, що вчення про принципи досі перебуває на етапі концептуального осмислення. У цьому сенсі для вітчизняної правової системи ключовим аспектом

при формуванні системи конституційних принципів цивільного судочинства є виявлення тих його положень, які мають властивості принципів процесуальної діяльності. Для підтвердження цієї тези звернемося до цивільної процесуальної теорії.

На думку О. В. Рожнова, принципи цивільного процесуального права мають такі притаманні їм ознаки: 1) в основі будь-якого принципу цивільного процесуального права лежить певна ідея, яка визначає характер цивільного процесу; 2) про принцип права можна говорити лише тоді, коли ідея, яка становить його зміст, одержала закріплення в нормах права; 3) принципи цивільного процесуального права мають бути пов'язані безпосередньо з цивільним процесом; 4) усім принципам цивільного процесуального права належить мати загальний характер; 5) принципами не можуть бути визнані положення, які повторюють елементи змісту інших принципів⁹.

В. Ю. Мамницький до суттєвих ознак принципів відносить: нормативне закріплення принципів; закріплення у принципах права ознак, що виражають характерні риси права та характеризують його зміст¹⁰.

О. В. Немировська актуальним убачає завдання зі створення системи цивільного судочинства, яка б уможливила повною мірою захищати права та інтереси громадян, де гарантовані рівність усіх перед законом і судом, доступність судового захисту, неупереджений та компетентний судовий розгляд. Принципи утворюють систему, яка функціонує цілеспрямовано, впливаючи на визначені суспільні відносини¹¹.

А. В. Андрушко принципи цивільного процесуального права визначає як зумовлені соціально-економічними умовами суспільного життя нормативно-керівні засади, що визначають завдання і мету правосуддя в цивільних справах, характер, зміст і побудову цивільного судочинства, а також повноваження та процесуальну діяльність суду, учасників процесу, їх процесуально-правове становище¹².

М. П. Омельченко принципами цивільного процесуального права називає відтворені в його нормах ідейно-політичні, нормативно-керівні засади (основи), які виражають специфічні властивості цивільного процесуального права, визначають перспективи його розвитку і забезпечить виконання завдань і функцій галузі права¹³.

В. В. Комаров відмічає, що принципи цивільного судочинства є найбільш узагальненою й фундаментальною категорією науки цивільного процесуального права. Автор вважає, що проблема принципів цивільного судочинства є тим пунктом у проблематиці процесуальної науки, який із теоретичної і практичної точок зору спонукає до необхідності осмислення принципів з погляду їхньої правової природи крізь призму певного праворозуміння і правореалізації, тобто механізмів застосування права¹⁴.

Оцінюючи, вже з позиції сьогодення, результати теоретичних досліджень принципів цивільного судочинства, віддамо належне усім дослідникам, які не лише забезпечили необхідну наступність наукового знання щодо принци-

пів здійснення правосуддя у цивільних справах, а й зробили вагомий внесок у розвиток уявлень стосовно ознак правового явища, яке досліджується. Як бачимо, набули подальшого розвитку розуміння принципів як основних положень або ідей у сфері цивільного процесуального права, що закріплені в нормах права та регламентують дії сторін і суду, вихідних параметрів ведення цивільної процесуальної діяльності, що відображають особливості цієї галузі права, забезпечують виконання її завдань і функцій та низка інших.

Вважаємо за доцільне приєднатися до дискусії щодо сутності принципів, хоча й під специфічним кутом зору, з огляду на обрану тему дослідження. Спочатку висловимо низку загальних зауважень.

Вивчення принципів не є самоціллю. Воно має бути спрямоване передусім на встановлення особливостей сутності цивільного судочинства. Адже складно уявити собі пізнання предмета без виявлення його ключових характеристик. Принципи, зачіпаючи основні питання правосуддя у цивільних справах, встановлюють вимоги до його організації, визначають повноваження суб'єктів процесу та зміст процесуальної діяльності. Це зумовлює фундаментальний характер принципів.

Виходячи з цих методологічних підходів – наступна авторська теза. Принципи цивільного судочинства як фундаментальні правила визначають нормативний порядок розгляду і вирішення спірних цивільних справ, іншими словами, принципи варто розглядати як нормативні положення. Така точка зору є показовою для вітчизняної правової традиції. До моменту нормативного закріплення принципи можуть існувати виключно як ідеї правовідомості.

Це, звісно, аж ніяк не означає, що нормативний погляд на сутність принципів є єдино можливим і правильним. У світлі типології праворозуміння, що склалася, виокремлюється природно-правовий підхід до розуміння принципів, основу якого становлять уявлення про наділення людини природними правами за фактом її народження, що у сфері цивільного процесу вже знайшло відображення в концептах верховенства права та справедливого судового розгляду. Якщо слідувати в річищі цієї наукової течії, то проблематика принципів набуде зовсім іншого наповнення. По суті, це шлях формування нової правової культури, що відображає цінності прав і свобод людини та судових процедур їх захисту. У цих умовах навряд чи вдасться зберегти колишні методологічні концепції до багатьох правових явищ, зокрема і принципів. Адекватне сприйняття ідеї верховенства права стане основним чинником становлення та розвитку теорії та практики цивільного судочинства.

Як один із можливих напрямів і критеріїв формування системи принципів, що розглядається, можна назвати положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає в ст. 6, що кожен має право на справедливий судовий розгляд. Десь співзвучні положення щодо важливості забезпечення справедливого та своєчасного судового розгляду закріплені й у вітчизняному процесуальному законодавстві (ч. 1 ст. 2

ЦПК України). У цій площині система принципів цивільного судочинства може охоплювати: принципи справедливого судового процесу, зокрема, змагальність, диспозитивність і рівність процесуальних прав та обов'язків сторін, процесуальне співробітництво суду та учасників судового процесу, публічність процесу та вмотивованість судових рішень, своєчасність процесу та його правова визначеність та ін.

Очевидно, що оновлення стосуватиметься конституційних положень щодо правосуддя в частині регламентації основних засад процесуальної діяльності. Найперспективнішим убачається законодавче рішення, яким розмежовуються принципи організації правосуддя та принципи здійснення процесу, а також принципи, що визначають вихідні параметри процесуальної діяльності у сфері кримінальної юстиції та інших видах судового процесу, що ґрунтуються на використанні позову як універсального процесуального засобу захисту права. Після конституційних змін, необхідним є перегляд і ч. 3 ст. 2 ЦПК України, яка містить, багато в чому довільний, без належної наукової аргументації, кількісний склад основних засад (принципів) цивільного судочинства.

Висновки і пропозиції. Широке використання розробок загальної теорії систем дає підстави сформулювати визначення поняття «система конституційних принципів цивільного судочинства» – це закріплена Конституцією України множинність принципів процесуальної діяльності, об'єднаних в одне ціле, для якої характерною є специфічна структура, їх взаємозв'язок і взаємодія, функціональна спільність та можливість розвитку відповідно до суспільних відносин, що змінюються.

Конституційні принципи встановлюють особливості сутності цивільного судочинства, зокрема, визначають правове положення учасників судового процесу та суду, перспективи розвитку цивільного процесуального законодавства й практики його застосування. Можливі напрями подальшого розвитку системи принципів надає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентна практика Європейського суду з прав людини.

Перспективним убачається законодавче рішення, яким розмежовуються принципи організації правосуддя та принципи здійснення процесу, а також принципи, що визначають вихідні параметри процесуальної діяльності в різних видах судового процесу.

1. Ludwig von Bertalanffy. An outline of general system theory. *The British Journal for the Philosophy of Science*. 1950. P. 134–165.
2. Тарнавська Т. В. Генеза поняття «система»: історичний огляд. *Духовність особистості: методологія, теорія та практика*. 2011. № 6 (47). С.137.
3. Цит. за: Тверезовська Н. Т., Тарнавська Т. В. Осмислення поняття «система» у різних галузях наукових знань. Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Випуск 35. С. 327, 328.
4. Цит. за: Нестор Я. В. Конституційні засади здійснення судочинства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. С. 10, 138–152.
5. Волощенко О. М. Модернізація та функціонування принципів цивільного процесуального права України у контексті євроінтеграційних процесів. *Вісник Харківського*

національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 37. 2024. С. 108. **6.** Бонтлаб В. В. Принципи цивільного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bvvnpra.pdf>. **7.** Тимченко Г. П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2012. С. 10–12. **8.** Кройтор В. А. Теоретико-методологічні засади формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. С. 5, 19–22. **9.** Рожнов О. В. Принцип оперативності в цивільному процесуальному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2000. С. 6, 7. **10.** Мамницький В. Ю. Принцип состязательности в гражданском судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1995. С. 45, 46, 54. **11.** Немировська О. В. Принцип змагальності сторін та його реалізація в судовій практиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1999. С. 6, 11, 12. **12.** Андрушко А. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. С. 4. **13.** Омельченко М. П. Принцип об'єктивної істини цивільного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1996. С. 6. **14.** Комаров В. В. Основоволожні принципи цивільного судочинства. *Право України*. 2018. № 10. С. 14, 18.

References

1. Ludwig von Bertalanffy. An outline of general system theory. *The British Journal for the Philosophy of Science*. 1950. P.134–165. **2.** Tarnavska T. V. Henezza poniattia «systema»: istorychnyi ohliad. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia ta praktyka*. 2011. № 6 (47). S.137. (ukr) **3.** Tsyt. za: Tvezovska N. T., Tarnavska T. V. Osmyslennia poniattia «systema» u riznykh haluziakh naukovykh znan. Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly. 2012. Vypusk 35. S.327, 328. (ukr) **4.** Tsyt. za: Nestor Ya. V. Konstytutsiini zasady zdiisnennia sudochynstva v Ukraini: Dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2018. S. 10, 138–152. (ukr) **5.** Voloshchenko O. M. Modernizatsiia ta funktsionuvannia pryntsyviv tsyvilnoho protsesualnoho prava Ukrainy u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Pravo»*. Vypusk 37. 2024. S. 108. (ukr) **6.** Bontlab V. V. Pryntsyvy tsyvilnoho protsesualnoho prava u novitnikh umovakh sohoddennia: naukovopravovyi aspekt. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Pravo»*. 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bvvnpra.pdf>. (ukr) **7.** Tymchenko H. P. Pryntsyvy tsyvilnoho ta administratyvnoho sudochynstva v Ukraini: problemy teorii ta praktyky: Avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 2012. S. 10–12. (ukr) **8.** Kroitor V. A. Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia ta funktsionuvannia systemy pryntsyviv tsyvilnoho sudochynstva: Avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv, 2021. S. 5, 19–22. (ukr) **9.** Rozhnov O. V. Pryntsyv operatyvnosti v tsyvilnomu protsesualnomu pravi: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 2000. S. 6, 7. (ukr) **10.** Mamnytskiy V. Yu. Pryntsyv sostiazatel'nosti v grazhdanskom sudoproizvodstve: Dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 1995. S. 45, 46, 54. (ukr) **11.** Nemyrovska O. V. Pryntsyv zmahalnosti storin ta yoho realizatsiia v sudovii praktytsi: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 1999. S. 6, 11, 12. (ukr) **12.** Andrushko A. V. Pryntsyv dyspozytyvnosti tsyvilnoho protsesualnoho prava Ukrainy: Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2002. S. 4. (ukr) **13.** Omelchenko M. P. Pryntsyv ob'ektivnoyi istyny tsyvilnoho protsesualnoho prava Ukrainy: Avtoref. dys. ... kand. yuryd.

nauk. Kyiv, 1996. S. 6. (ukr) 14. Komarov V. V. Osnovopolozhni pryntsyipy tsvyvilnoho sudochynstva. *Pravo Ukrainy*. 2018. № 10. S. 14, 18. (ukr)

Lysiuk Yaroslav. The System of Constitutional Principles of Civil Proceedings: Issues of Theory and Practice of Enshrining

The article is devoted to the study of the system of constitutional principles of civil proceedings.

The author analyses the Constitution of Ukraine and foreign countries and identifies the common and distinctive features of the regulatory framework and the system of constitutional principles of civil justice. The author substantiates that for the national legal system, the key aspect in the formation of the system of constitutional principles of civil justice is to identify those provisions which have the properties of the principles of procedural activity.

The principles, affecting the main issues of justice in civil cases, establish requirements for its organisation, define the powers of the parties to the process and the content of procedural activity. This determines the fundamental basis of the principles. As fundamental rules, the principles of civil justice should be considered as normative positions.

As one of the possible directions and criteria for the formation of the system of principles under consideration, the author names the provisions of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author proves that the system of civil procedure principles includes: the principles of fair proceedings, in particular, adversariality, discretion and equality of procedural rights and obligations of the parties and others.

The author argues that it is necessary to update the constitutional positions on justice. The most promising solution is a legislative solution that distinguishes between the principles of justice and the principles of the process, as well as the principles that determine the initial parameters of procedural activity in the field of other types of court proceedings based on the use of a lawsuit as a universal procedural remedy.

Key words: system, principles, constitutional principles of civil proceedings, justice, civil procedural law.